

ADY ENDRE:
JÓKAI NAGYVÁRADON

A magyar társadalmi és politikai életnek nagy szenzációja volt 1901-ben, ahogy Jókai Mór élete őszén feleségül vett egy *Nagy Bella* nevű fiatal színésznőt. Jókai nem törődött családjával, Feszty Árpád és felesége ellenzésével, nem törődött író, újságíró és politikai barátainak azzal a legbensőbb családi ügyeit pertraktáló sajtóhadjárataival sem, mellyel házasságát kommentálták.

Naiv hitével határozta el házassága után néhány hónappal, hogy feleségét fellépteti a pozsonyi színházban és elkíséri útjára, hogy méltó fogadtatását biztosítsa. A reakciós szellem, mely nem tudta egy Jókai Mórnak sem megbocsájtani, hogy zsidó leányt vett feleségül, felizgatta a pozsonyi jogakadémiai ifjúságot, hogy botrányok rendezésével zavarják meg Jókainé Nagy Bella fellépését. A legnagyobb magyar írófejedelem megsebzett szívvel hagyta el Pozsonyt, Budapesten pedig néhány nap múlva újabb brutális kegyeletsértéssel zavarták boldogságát. Halottak napján Jókai Mór koszorút helyezett első felesége Laborfálvy Róza sírjára, melyet a rendőrség által később megindított vizsgálat megállapítása szerint Feszty Árpádné, Jókai fogadott leánya széttépett. A kegyeletsértés után adta ki Jókai Mór a budapesti lapokban ezt a nyilatkozatot:

„Minden évben, mindszentek és halottak napján első feleségemnek Laborfálvy Rózának sírjára koszorút szoktam letenni e felirattal: „*Jókai Mórné Laborfálvy Rózának*”! Az idén szentségtörő kezek a koszorú szallagját darabokra tépték. Akárki volt a sírtgyalázó s engem legtisztább kegyeletemben megsértő rosszakaróm, azt *legsúlyosabb átkommal sújtom vissza*.”

Budapest, 1901. halottak napján.

Dr Jókai Mór.”

Mint az országban igen sokfelé, úgy Nagyváradon is a történetek megdöbbenést keltettek. Ez a város elégtételt akart szolgáltatni a legbensőbb érzeiseiben megsértett írófejedelemnek. Elégtételt azzal, hogy feleségét meghívták a nagyváradai Szigligeti színházba vendégszereplésre. A meghívást a Szigligeti irodalmi társaság megbízásából *Sipos Orbán* és *Dr Bodor Károly* főtítkár irták Jókai Mórhoz. Az ünneplés preludiumjaképpen pedig *Ady Endre* irt Jókait glorfikáld vezércikket a „Nagyváradai Napi” 1901 november 7-iki számában: „*A poéta király és felesége*” címen, amelyben ő is Jókaiék meghívását sürgeti.

Cikkét Ady Endre így fejezi be:

„A Jókai pár vagy Jókainé jövetelénél *országgraszoló tüntetést csináljon Nagyvárad*. Minden szeretetünk, rajongásunk és — elkeseredésünk egyesüljön egy impozáns, nagyhullámú ünnepben, mely elfojtja teljesen a hitvány obskúrusok aljas lármáját. Hangos nagy tüntetésben egyesüljünk, melynek melegségét, belsőségét teljes erejében érezzék meg a szent öregember és az ő Sherezádéja, ki áldott legyen, hogy ifjúvá és boldoggá tette a mi nagy öregünket ...! Várjuk, nagy ünneplő kedvvel várjuk a királyt és királynőt, kikről tündérmesék fognak majd tündérien zengeni sok száz esztendő múlva is.”

A harcot a Jókai házasságát megbocsájtani nem tudok ellen egy vasárnapi tárcájában folytatja Ady:

„Volt a franciáknak — írja — egy ragyogó, nagynevű történetírójuk, egy történelmet író poéta, aki fehérhajú aggastyán korában feleségül vett egy ifjú szüzet. A nászúthoz az egész grande nation tapsolt s páros életük boldogságáért imádkozott minden becsületes szív. Aztán a fehér lilium karok közül elvitte a csontkezü halál a halhatatlan aggot. Az asszony pedig vön az ő ifjú fehér testére örökös gyászruhát. Leélte földi napjait az ő halott férje szent kultuszában ... És áldatik a franciák között a hatalmas fajának nagy dicsőséget szerzett férfit emléke, de vele egyenlőképen áldatik élete őszének megaranyozója, egyik kristalizációja nemének s szent megnyilvánítója az *örök nőinek*, melyről *Goethe* énekelt.

Ne érje gáncs a nászok nászát,
A sors választott öregét,
Ne sértsék a legutolsó,
De talán legcsodább regét! . . .

Szép, szép. . . De tudjátok-e, hogy *Jókai* kálvinista volt, kinek talán egyik *istentelen* őse a gályán sorvadt el? Tudjátok-e, hogy ezt milyen nehezen bocsájtották meg neki?

Hát illet-e, kellett-e, e szörnyű bűnre még szörnyebbet követni el? Illet-e feleségül venni neki egy zsidó leányt? . . .

Az élet egy folytonos megalkuvás. Az *adott* körülményekkel számolni kell. Magyarországon ma az *adott* körülmények olyanok, hogy olyan kettős bűnt, mint a Jókaié, elkövetni nem szabad! . . . Mi ezt íme bevalljuk. Mért nem merik gyűlöletük és bosszújuk okát bevallani az *érdekeltek*? Mi szükség van az I. Jókainé és II. Jókainé-féle farizeuskodó szembeállításra? Egyébként nagy elődjük van a botránykoztatóknak. *Petőfi* sohsem tudta megbocsájtani a Jókai első házasságát. De *Petőfi*nek jogcíme is volt ehhez és oka is volt!”

A Szigligeti Társaság meghívását hálásan és meghatóan köszönte meg a sebzettszívű írófejedelem, de csak 1902. október havában került alkalom arra, hogy a *Somogyi* Károly színigazgató, *Ady* Endre és *Fehér* Dezső által megismételt meghívásnak eleget tegyen. 1902. október 14-én, Jókaiék érkezése napján Ady Endre ezt az üdvözlő cikket írja:

„Ha ez a mi kis nációnk nem szokhatott volna hozzá a szégyenkezéshez, Jókai Mór révén megtanulná talán a szégyenkezést. Nyolcmillió ember tömegéből sohsem ragyogott ki még fej olyan ragyogással, mint a Jókai feje és kevesebb hálát az ő nagy kiválóságaért még nem tapasztalt ember Jókainál. Sienkievitz kis dadogó gyermek. Nevét egy napon sem volna szabad Jókaiéval emlegetni. S a lengyel rab náció! Mégis: Sienkievitz a világ ajkán él és dísztelenkedik. Jókai Mór néhány irgalom-fillérjét buta képviselő-gyermekek hánytorgatták fel csak nemrégiben is a magyar parlamentben, akik még sohasem kérdezték meg, hogy voltaképen miért növeljük mi a velünk barátságban sohse élő Habsburgok vagyonát minden évben nehéz milliókkal? Ha Jókai még száz évig élne s mi száz évig penitenciáznánk, ezt a hitványságunkat bajos volna helyrehozni. Mert Jókainál nem produkált még nagyobb magyart a török-tatárokkal, vagy finn-ugorokkal rokonkodó fajta, a dégenérait turáni, — mint az ellenségek mondják! és kérdés, fog-e még teremteni hozzá hasonlíthatót!

Elt és munkált Jókai. Ennek a munkálásnak értéke kiszámíthatatlan. Mindenesetre fölér a háromszáz éves török-magyar verekedéssel. Az emberek egyébként is kezdenek tisztán látni. Ma már hallik becsületes hang, hogy a poéta több a nagy tudósnál s a katona nagyság, a társadalmi nagyság: a poéta nagysága mellett semmi. Alig több, mint a bujálkodó nagyság, vagy betörő kiválóság. Jókai a legnagyobb és legkülönb magyar.

Volt egy fiatal, szép leány, akit nagyobb és szentebb érzés illetett meg a szent Cecíliák és Kunigundák érzésénél. Egyedül akarta pótolni azt, amivel a magyar nácid az Ő Jókaiának adása maradt. Ez a fiatal, szép leány mámorba ejtette a mi szent öregünk szívét s mámorba fogja tartani az utolsó szemlezárásig. Áldassék érte e fiatal, e szép, e szent nő. Ma Jókai Mórné. Ez abban a percben, mikor Jókai Mórné lett, Hungáriává vált. A mi jötevőnké, a mi nemtőnké, aki boldoggá tette a legkülönbet a mi fajtánkból. Még akkor poéta voltam s megcsendülnek a régi rigmusok:

Az a nő legyen százszor áldott,
Aki szívét ejtette meg,
Aki örök tavaszt varázsolt
A tarlott őszi táj felett.

Ne érje gáncs a nászok nászát,
A sors választott öregét,
Ne bántsák a legutolsó
De talán legcsodább regét! . . .

Az ő! A sors választott örege. Asszonya pedig a legszentebb. Imádjuk őket és aki hisz az imádságban, — imádkozik érettük. A mi legnagyobbunkkal, legkülömbünkkel folytassa a sors az ő csodáit. Jókai Mór és Jókai Mórné pedig érezzék itt Nagyváradon lelki csókjait a nagy szeretetnek, mely lehetne ezerszer nagyobb is, Ő irántuk az is kevés volna.”

Maga Ady Endre írja meg a váradi Jókai-ünneplés tudósítását is. A beszámoló így szól:

A délután 4 dra 9 perckor érkező gyorsvonattal jöttek Nagyváradra Jókai Mór és neje. A költőkirály látogatása kiragadta a mindennapiasságból egész Nagyváradot. Három drátdl kezdve tartott a zarándokolás a pályaudvarra. Akik a pályaudvarra nem mehettek, a Fő-utcát szállották meg. Kint a pályaudvaron legalább 3000 ember volt. A Szigligeti társaság, színügyi bizottság, színtársulat, a sajtó, stb.

Sípos Orbán kir. tanfelügyelő kezdeményezése folytán az összes népiskolák nagyobb növendékei állottak sorfalat az állomáson. Az izgalom egyre nőtt és tetőpontjára akkor hágott, midőn a vonat megérkezett. Még nem is volt látható a költő alakja, máris egetverő éljenzés reszkettette meg a levegőt.

Leírhatatlan volt a lelkesedés mikor *Jókai* Mór és neje *Nagy* Bella egy első osztályú kocsiból kilépett. Az óriási néptömegben alig lehetett utat csinálni az illusztris vendégpárnak, egész odáig, hol Nagyvárad város közönsége nevében Rimler Károly polgármester üdvözölte.

Az óriási zajban és a folytonos éljenzésekben a polgármester beszédét csak a közvetlen közelben állók hallhatták.

Jókai Mór válaszában megköszönte a szívélyes és nem remélt fogadtatást. Többször volt Nagyváradon, ismeri annak művelt közönségét s megvolt győződve arról, hogy véleményében nem csalatkozik.

Ezután a leányiskolái növendékek nevében Hegyesi Márton bájos kis-leánykájja] csinos beszéddel csokrot nyújtott át a költőkirálynak s kezét csókolt, mire Jókai magához ölelte a kis Hegyesi lányt.

A fogadtatás ezzel véget ért s megindult a menet a kijárat felé. *Jókai Mór Somogyi Károly karján, míg Jókainé Nagy Bellát Fehér Dezső vezette a kocsihoz.*

A közönség riadó éljenzése közben szállott fel a kedves vendégpár a város díszfogatába. Végig a Főutcán, éljenző tömeg állott sorfalat. Az

iskolás leánykák és fiúk virágot szórlak a kocsi elé. Folytonos ováció között, hosszú kocsisortól követve érkeztek meg Jókaiék lakásukra, a Rimánóczy-szállodába.

A vonattól beérkezve Jókaiékat a Rimandózy-szálloda első emeleti erkély szobájába vezették.

— Micsoda lelkesedés, micsoda lelkesedés! — sóhajtott fel Jókai. — Még a kolozsvári szép ováció után is meglepte ez a gyönyörű fogadtatás.

Künn az utcán ezalatt lelkesen éljenzett az erkély előtt a tömeg, úgy, hogy végre is kénytelen volt az ősz író az erkélyen megjelenni és megköszönni a szívélyes ovációt a következő szavakkal:

Kedves Barátaim! A jó Isten minden áldása szálljon le erre a városra s lakóira azért, hogy így fogadtak engem. Az önök kedveséért hálámat adom. Isten éltesse önöket. (Lelkes éljenzés és taps.)

Fél hat órakor délután a Szigligeti társaság tagjai tisztelegtek a magyar Írófejedelemnél Rádl Ödön elnök vezetése alatt.

Jókai a küldöttségnek ezeket mondta:

Tisztelt Polgártársaim, kedves Barátaim!

A legnagyobb megtiszteltetés reám nézve ez a lelkes fogadtatás és meghívás töledek, kik itt városotokban a szellemi életnek, amely Nagyváradot metropolissá emelte, irányítói és művelői vagytok. Ti vagytok itt a művészetnek, költészetnek, irodalomnak és kultúrának vezérei. A kultúra metropolisává lett e város már régen és mind jobban-jobban fejlődik. Vissza fogok mindig emlékezni erre a lelkes fogadtatásra. Nagyváradnak régi törekvése folyton kiemelkedőbb irodalmi fészekké lenni. Ide mint egy testvér-intézetnek, a Petőfi társaságnak elnöke jöttem, hogy kezet szorítsak veletek rokon törekvéseitekben. Magyarországot nem a hódítások, hanem a kultúra lángja fogja naggyá tenni. Van nemzetünkben szellem, csak láng kell, mely azt felgyújtsa. De éhez éleny kell és ezt fejleszteni, ez a missiónk. Szorítsunk kezet e célra, hogy a nemzet a szellem erejével gyarapodjék és hódítson avval a tökélyel, mely szellemi fensőbbiségénél fogva megilleti. Többször voltam e városban s ezt mindig megtaláltam s most pedig sokszorozottan.

Köszönöm e meghívást és ha egészségi állapotunk megengedi (s itt feleségéhez fordult) de Jókainé közbe szól: „Reám ne háríts semmit, én elmegyek” . . .

Jókai Mór (mosolyogva folytatta): Akkor elmegyünk. Van szerencsém bemutatni a kritikusomat — a feleségemet.

Jókainé: Hát én most mondok valamit. A Szigligeti társaság és Nagyvárad közönsége az, amint a lapokból ismerem, amely jó emberekből áll. Önök igazán jó emberek. Értik, mire mondom én ezt.

Annak a lelkes ovációnak, amellyel Jókai Mór és nejét Nagyvárad művelt közönsége a megérkezés alkalmával fogadta, este a színházban volt folytatása.

Az előadás 7 órakor vette kezdetét és ezt megelőzőleg Somogyi Károly igazgató ment el a költőkirály lakására, honnan Jókaiék Révai Mór orsz. képviselő társaságában mentek a színházba.

Somogyi Károly felvezette az illusztris vendégeket a városi páholyba, hol Rimler Károly polgármester és Hoványi Géza dr. színügyi bizottsági elnök várták őket.

Hoványi Géza dr. a színügyi bizottság nevében üdvözölte a Jókai-párt. Az igazgatóság Jókai két darabjának a Szigetvári vértanúknak és Cigánybáronak egy-egy felvonását tűzte ki előadásra.

Gyönyörű képet nyújtott a teljesen kivilágított színház, melyről a Jókai-pár a legnagyobb elragadtatással nyilatkozott.

Az ováció természetesen egyre fokozódott s minden felvonás után frenetikus tapsvihar és éljenzés üdvözölte a vendégeket.

Jókai Mór felállott a páholyában és mély meghajlással köszönte meg az ovációt. Az előadás végén ismét ezer és ezer éljen hangzott fel, majd vastapsban tört ki a publikum, mely a Jókai-párt a Fekete Sas vendéglőig kísérte el, hol már díszes társaság gyűlt össze a költőkirály és neje tiszteletére rendezett vacsorán.

Itt az első köszöntőket Rádl Ödön és Dési Géza mondták, azután Jókai beszélt:

Azon valóban remek beszédek után, — kezdette melyeket szívében feljegyzett, nehéz a válasz. „Amit t. Barátom és az irodalomban vezértársam, a Szigligeti társaság elnöke elmondott, azokban teljesül egész életem munkássága. Ő mutatott arra, hogy nem hiába küzdöttem az idealizmus terén, az irodalomban. A történelmet ép úgy ismerem, mint az u. n. veristák, én is tudom a társadalom szennyeit, de tagadom, hogy ami szép, nemes, az nem volna igaz, a honszeretet, a nőiesség s a férfi becsületérzése. Az életből vettem én ezeket s ezek képezik a regulát, a szenny a kivétel. Így tanultam és így tapasztaltam s ez az én meggyőződésem. Itt az teljesedik, ami az egész életemnek fáradozásait mindennél jobban megjutalmazza. Honfítársaim rokonszenve tetteim iránt. De ehhez kell egy Nagyvárad. Sok évtized óta ismerem e város lelkesülő közönségét, mely mindig a legnemesebb célokra törekedett. Megkísértek egy áldomást. Hosszú idő óta kultiválom, még sem értem ezt a műfajt. Mi magyarok felköszöntöttünk mindenkit, nehogy *egyvalaki* meglegyen sértve. De, hogy lehet *egy*et felköszönteni, hogy a *többi* meg ne legyen sértve?

Egy nemet közmondás magyarázza meg: Spring keck auf, mach mau auf, hör bald auf. Nálunk más kell. Könnyű volna fölköszönteni Nagyvárad költőit, íróit, művészeit. De jelen van minden tényező, különösen jelen vannak a hölgyek, kik pártfogói a jónak. „Egész Nagyváradra emeli poharát, mely a közművelődés előmozdítója volt s nem kívánhat mást, minthogy az anyagi és a szellemi jólét legmagasabb fokára emelkedjék s éljen Nagyvárad!

Percekig éljeneztek és tapsolták a nagy poétát.

Ardelean Jusztin román hírlapíró hazafias érzéstől áthatott lelkes beszédében élteti az író, a magyarok büszkeségét, nagy lelkesedést keltve.

Rajta kívül még Kovács József honvédfőhadnagy és Hegyesi Márton tősztoztak.

A társaság hangulata végig rendkívül kedves, aranyos és rendkívül emelkedett volt. Éjfél felé bontottak asztalt Jókaiék s hajtottak haza lelkes ovációk között lakásukra.

* * *

Ennyiről számol be Ady tudósítása.

Másnap a Honvéd Hadapród iskolában és a Püspökfürdőben rendezett banketten ünnepelték a Jókai-párt. Rengetegen kísérték ki elutazásakor a magyar írófejedelmet, aki a búcsúzásakor átölelte, megcsókolta Ady Endrét és így köszönte meg a felejthetetlen ünneplést:

— Amiket rőlam írtál, a mélyen érző igazi költő írása volt. Meg fogom őrizni írásodat s az emlékedet is halálomig.